

SKOPLJE

marina peteva

umjetnik u vremenu

POVODOM desetogodišnjice smrti istaknutog makedonskog slikara i akademika Nikole Martinoskog, Umjetnička galerija u Skoplju postavila je izložbu njegovog stvaralaštva, značajnog za savremenu makedonsku umetnost. Ovom prilikom ne bi trebalo izdvajati njegove crteže od ilustracija za knjige, njegova platna insipirirana raznim stilskim pravcima od njegovog zidnog slikarstva, komponente koje međusobno grade sliku jedne snažne i kreativne ličnosti, čiju pojavu biografija beleže po specifičnim uslovima savremene makedonske istorije.

Nikola Martinoski rođen je 1903. godine u legendarnom Kruševu. Prve tajne slikarskog zanata otkriva u ateljeu-dućanu zoografa Dimitrija Andonova-Papradiškog. Kod kojeg mladi Nikola upoznaje slikanje ikona i ulazi u tajne svetovnog slikarstva. Motiv Bogorodice sa malim Hristom, prisutan u delima Papradiškog, bitno je uticao na njegovo slikarstvo, i taj motiv se kod njega transformira u tematsko opredeljenje — majke sa detetom. Virtuozno tankom ali izražajno snažnom linijom crta likove majki, dece, staraca i ciganki.

Njegovo stručno umetničko školovanje započinje u Školi lepih umetnosti u Bukureštu (1920 — 27). Njegov taman kolorit, izražen u čvrsto građenim formama, odraz je određenog studiranja slikarskog umeća. Međutim, značajan iskorak u njegovom umetničkom razvitku predstavlja dvogodišnja specijalizacija u Parizu, hodočasnom mestu talenata iz celog sveta. Martinoski je punim bićem upijao specifičnu stvaralačku atmosferu karakterističnu za »Parisku školu« dvadesetih godina ovog veka.

U delima »Glava žene«, »Akt žene sa šeširom«, »Dama sa mačkom« i još nekima, nastalim u periodu njegovog boravka u Parizu, otkrivamo uticaje Modiglianija, Sutina, Kislinga, Derena i drugih istaknutih majstora »Pariske škole«. Likovima daje izraz osobene kreativnosti: oni su puni života, ostvareni zreloom, individualnom, umetničkom primenom linija i boja. U Skoplje se vraća 1929. godine, i više ga ne napušta; priređuje i prvu samostalnu izložbu, koja je skromno prošla kod tadašnje likovne kritike.

U periodu između dva rata Martinoski doživljava vrlo značajan, složen i heterogen stvaralački razvoj. U ovo vreme njegove pune aktivnosti u štafelajnom i zidnom slikarstvu, nastaje i njegov najveći kompleks zidnih slika, 1935. godine, izložen u skopskom lokalnu »Okean«, zatim zidne slike iz 1933 — 37... Nažalost, ova dela su propala. Zna se da je u njima obrađivao motive koji predstavljaju odu erotskoj ljubavi. U delima, pak, inspiriranim kafanskim životom, ili problemom prostitucije, otkriva nam život ljudi sa dna, a skopska ciganska predgrađa nude mu motive sa jakim socijalnim obeležjima. Ova dela su rađena sa puno ekspresije, date iskreno, realistički, sa kubističko-konstruktivistički deformiranom formom.

Na poziv upravnika skopskog teatra, V. Živojinovića, 1939 — 1940, Martinoski je, zajedno sa svojim kolegama T. Vladimirkim i V. Popovićem Cicom, radio kao scenograf.

Početak drugog svetskog rata N. Martinoskog zatiče u Skoplju. Tokom rata povezuje se sa nekim istaknutim aktivistima narodnooslobodilačkog pokreta. Za vreme okupacije Martinoski priređuje samostalnu izložbu sa ciljem da istakne svoje neslaganje sa pravcem kojim ide bugarska umetnost. Kasnije, na poziv Agitpropa, radi, zajedno sa svojim kolegama V. Popovićem Cicom, T. Vladimirkim i D. Todorovskim na izvršavanju značajnih zadataka socijalističke obnove.

U prvim posleratnim godinama jedan je od osnivača Udruženja likovnih umetnika Makedonije, zatim direktor i profesor novoosnovane Umetničke škole u Skoplju.

U posleratnom likovnom stvaralaštvu u Makedoniji, i uopšte u Jugoslaviji, nove potrebe diktiraju i nove tendencije u umetnosti. Oseća se duh socijalističkog realizma. To je bila odlika umetničkih dela nastalih u ovom periodu, a najeksploataisanija tema je bila NOB, revolucija, obnova i izgradnja zemlje.

Intenzivni posleratni život i različiti angažmani na društvenom i umetničkom planu, nove tendencije u umetničkom stvaralaštvu kojima se Martinoski teško prilagođavao, utiču da umetnik pravi mali broj dela i često sa skromnim likovnim rezultatima. Od 1948. do kraja života je direktor Umetničke galerije u Skoplju. Galerija intenzivno deluje od 1950. raznovrsnim spektrom izložbi naših i stranih umetnika. Šezdesetih godina Martinoski priređuje više samostalnih izložbi u zemlji (1953, 1954, 1958. i 1959) i u inostranstvu (1954 — Pariz, 1959 — Dižon). Ova njegova likovna iskazivanja skreću pažnju i publike i kritike, jer je u njegovim slikama uočljiv uticaj sa-

vremenih tendencija u umetnosti, koje je upoznao na brojnim putovanjima po inostranstvu.

I dalje je njegovo stvaralaštvo nosilo pečat realizma. U ovom periodu Martinoski je napravio veliki broj crteža i izvestan broj slika, koje on sam karakteriše simboličkim ekspresionizmom. Za Martinoskog je rečeno da je slikar života, da njegova umetnost izražava humanizam posebnog vida, da je interesantna komunikacija sa motivom, taj svojevrsan preplet različitih emocionalnih stanja umetnika. Tako su nastale i vizije, izražene crtežom i bojom, inspirisane tragičnim bilansom skopskog zemljotresa.

Martinoski je vodio bogat stvaralački, društveni i privatni život. Učestvovao je i u radu inicijativnog odbora za osnivanje Muzeja savremene umetnosti, 1963. godine. Martinoski, dobija značajna priznanja i odlikovanja, među kojima i nagradu AVNOJ-a 1967, kada postaje i član Makedonske akademije nauka i umetnosti. Sledeće godine je u Kruševu otvorena galerija u kojoj su izložena njegova dela nastala u vremenu 1928 — 1968. godine.

Stvaralaštvo Martinoskog u poslednjim decenijama života manje je bilo ispunjeno željom za tematskim inovacijama. Težište je bilo na kontinuitetu njegove poslednje etape (1961 — 1973); to je vreme izvesnih umetnikovih nastojanja da sintetizira svoje dotadašnje likovne izraze.

U novijim delima Martinoskog prisutno je više srodnih tematskih područja, koja su najčešće rešavana preuzimanjem nekih osnovnih kompoziciono-ikonografskih karakteristika, već razrađenim u ranijim delima. Njegova osnovna stvaralačka ideja je i dalje izražena ekspresionističkom likovnom sadržinom. Tako, na primer, motiv »majke sa detetom«, i uopšte sve ono što je rađeno prema tom modelu, likovni realizam dopunjuje manje ili više naglašene ekspresionističke i fovističke odlike. Slike rađene pod uticajem slobodne umetničke fantazije karakteriše još neposredniji ekspresionistički izražaj. Život i delo Nikole Martinoskog, njegovi usponi i padovi, organski su povezani sa tokovima savremene makedonske likovne umetnosti i kulture. U poslednjim delima Martinoskog očigledna je usmerenost ka izrazitoj uzdržanosti u obradi motiva, što je rezultiralo slikama »plastičnih predmeta«.

Poslednja decenija stvaralaštva Martinoskog je revnosno praćena od strane likovne kritike: bilo je nekoliko pokušaja da se razvojno predstavi njegova umetnost. Aktuelno stvaralaštvo Martinoskog obično je ocenjavano sa primernom suzdržanošću, sa naglašavanjem onoga što i dalje upućuje na otkrivanje jednog retkog talenta i stvaralačke imaginacije, ali i na elemente koji ukazuju na određenu umetnikovu krizu. Interesantno je da ovaj poslednji slikarev period otkriva širi tematski raspon i jedno specifično praćenje savremene društvene klime, što na razne načine boji njegovu stvaralačku ličnost. Zadržavajući svoj crtački i koloristički nerv, Martinoski pokušava da sintetizira sva svoja dotadašnja iskustva i nastojanja. Pored svojih omiljenih tema i mitova, on uvodi nove objekte, i naglašeni interes za erotsko.

Nežnog zdravlja, Martinoski je bio prinuđen da 1972. godine duže vreme provede u bolnici. Ipak je našao snage da radi, kao i uvek sa velikom energijom i elanom. U njegovom ateljeu je ostala nedovršena jedna od brojnih »Dojiljki«, na kojoj je radio do poslednjeg dana. Umro je 1973. godine.